

LITERATŪRA X: AR REIKIA AKTUALIZUOTI LITERATŪRĄ

Iš *Metų* klausimų krūvos renkuosi vieną: *Ką reiškia (galėtų reikšti) literatūra, jos kritika ir mokslas mūsų dienų žmogui?* Jį besvarstydamas gal ir kitus užgriebsiu.

*Confiteor**: vis rečiau beužklystu į kolegų knygų krikštynas Rašytojų klube, neperskaitau kiekvienos naujos knygos, atsiradusios knygyne ar bibliotekoje, ir negalėčiau teisintis vien senatvišku nuovargiu ar laiko stygiumi. Akivaizdu, jog knygų ir kitokių leidinių labai padaugėjo ir tebedaugėja. Ypač – verstinių. Iš jų lavinos matyti: vertėjai ir leidėjai nesnaudžia. Girdžiu paverkšlenimą, kad lietuvių rašytojai neparašo šedevrų, už kuriuos tuoj pat kuriam nors iš jų būtų pamėtėta Nobelio premija. Tokias ašaras turėtų džiovinti džiaugsmas matant knygyną vitrinose visus didžiausius pasaulio autorius. Gal pirmąsyk šitaip arti jie visi knygynuose stovi: ir lietuvių, ir pasaulio rašytojai. Knygeles suskaičiavus, vėl randama dingstis nuliūsti: knygų tiražai toli gražu ne tokie, kokius socialinių permainų laikais buvome įsiminę.

Sociologinių tyrimų duomenų nežinau (vargu ar jų ir esama Lietuvoj), bet minėta knygų ekspansija mane spiria pripažinti, jog literatūra gyva. Žinau, bibliotekininkai aimanuoja dėl knygų stygiaus, žinau, kad knygynuose ilgai guli ar net pas leidėjus sugrįžta neparduotos knygos, žinau, kad knygai gimti ir gyventi yra visokeriopai sunku. Tačiau pats knygų leidimas ir jų pirkimas yra *realybė*, kuri net didelio reliatyvumo sąlygomis prilygsta riekelei duonos ant alkstančiojo stalo. Leidėjai, kurių daug priviso, yra neblogi skaitytojų medžiotojai, skaitytojų skonio užuodėjai, kaip ir jų piniginių tuštintojai. Autorių ar knygų margumynas jau abiem kojom stovi ant pinigų. Tai į juos sueina, juose susiveja elitinių, t. y. lyg ir nepaskaitomų, beveik niekam nereikalingų, ir kitų, bestseleriais tapusių, leidinių virkštelės. Bestseleriais domisi kiekvienas leidėjas. Jau pramokta ir lietuviškų skaitalų prasimanyti, t. y. šį bei tą pareklamuoti ir pelningai parduoti. Valstybė, atrodo, remia elitinę (ar sovietiniais laikais tai galėjome įsivaizduoti?) knygą, bet būna ir kitaip. Elitą jau remia ir vienas kitas turtuolis. Tad galiu pakartoti ir šitaip: manyti, kad literatūra mirė ar miršta, nedrįstu ir negaliu, kai matau, jog kai kas (tegu ir ne aš pats) iš jos užsidirba pinigų.

Jei perskaitėt pirmąsias pastraipas, tai jomis beveik ir atsakyta Gintarui Bleizgiui. T. y. *Metams*. Atsakymas gal ne kiekvienam prie širdies, bet galima nepritarti jam: visad renkamės alternatyvas, tegu ir sąlygiškas. Tad sakykit, kad klystu, o aš trumpai formuluoju: pinigai – štai ką reiškia savo margais ir dailiais drabužėliais, tėvyniniais ir užsienio vardais prisistatanti knyga, literatūra vadinami tekstai žurnale ar laikrašty. Pinigai, tačiau nebūtinai tie, kuriuos vadiname autoriniu atlyginimu – honoraru. Šitokių pinigų Lietuvoje kol kas gal mažiausia. Paklaustas apie tokius, ne vienas autorius tik atsidūsta ir prisipažįsta gavęs centus ar net savus „žalius“ aukojęs, kad knygelę skaitytojas gautų. Kita vertus, pažįstu ne vieną autorių, kuris jau šiandien moka ir gali susitarti dėl didelių honorarų. Tad neslepiam – ir literatūra yra dideli pinigai. Lietuvoje. Kaip ir visam pasauly.

Toks pagalvojimas labai lemtingas literatūros reikšmės interpretacijai. Literatūra – kaip ir kiekviena turtuolė; ji – visokia. Labai įvairi. Visomis galimomis prasmėmis. Prigimtimi, paskirtimi, žanrais, temomis, vertybėmis, estetiniais manifestais, savosios realybės samprata. Juk pinigai yra pinigai. Jie nekvepia ir t. t. Jų metafizika gili, ir jos prasmė nuolat išsprūsta mums iš akių. Marcelijų Martinaitį perfrzavus, ji lieka

* Lot. prisipažįstu. (Red.)

tarp proto tamsos ir pirštų šviesos. Kai leidykloje sprendžiamas knygos rankraščio likimas, klausinėti „būti ar turėti?“ yra tuščias reikalas. Knygai išleisti reikia turėti pinigų. Tas pat ir ją perkant. Štai pirkėjas knygyne suka galvą, ar ne per brangi jam, tarkim, Tomo Sakalausko *Ketvirtoji dimensija*. Galbūt pirkėjas liks sau aiškesniame trijų dimensijų pasaulyje ir grįš namo neišleidęs knygai keturiasdešimties litų, t. y. sutaupęs dešimt dolerių, gal įsijungs TV ir nemokamai pasižiūrės serialą apie žymių XX amžiaus menininkų gyvenimą. Ne Mončys ir Mikutis*, o Moore'as (Mūras) ir Readas (Rydas)** bylos jam iš ekrano apie pasaulio dimensijas. Ar blogesnis variantas? Gal geresnis, ir už dyką? Tai kad ne! Televizijos, radijo, laikraščių ir žurnalų arterijomis srovėna savi pinigai, gal net didesni nei leidyklose ir knygynuose. Už dyką ir televizija ar radijas nieko neleidžia matyti bei klausytis. Laikraščiai ne šiaip sau giria vienus ar peikia kitus – politikus, kultūros žmones, menininkus, literatus... Naudos ratas – voverės ratas.

Jis jau smagiai sukasi. Vienaip ar kitaip kreipia, deformuoja (dekonstruoja?) ankstesnę ir dabartinę mūsų literatūrą. Pirmiausia – daro ją sunkiai aprėpiamą. Žvilgsniu, mintimi, širdimi ir t. t. Literatūros žanrai maišosi ir plėtėja (nuo Jono Aisčio eilėraščių tomelio iki skandalų kronikos *Lietuvos žiniuose* – viskas jau vadinama literatūra), o jos įtakos ar funkcijų laukas atvirksčiai – tarytum siaurėja, nes kitos mūzos, dažnai jaunesnės ir guvesnės, labai modernios ir kaukėtos, gal ne visad padorios, užtat su kredito kortele, supa sesę literatūrą iš visų pusių, reikalauja sau vis daugiau vietos, ir nieko keista, jei kuris laimės vaikas ar atvirksčiai – nelaimėlis, tikras kandidatas į savižudžius, eina per gyvenimą niekur nesutikdamas su ja. Susvetimėjusiame, nubūtintame, simuliakrais*** virtusiame pasaulyje it kaukių baliuje pažįstamą sutikus sunku jį atpažinti, ką jau kalbėti apie naujas pažintis. Yra žmonių, kurie eilėraščių ir romanų nebeskaito. (Vokiečių rašytojai sako, kad besidominčių grožine literatūra niekados nebuvo daug, gal tik 5–7 proc., jų nuomone, pačioj Vokietijoje.) Tad ko stebėtis, jeigu kai kam literatūra yra jau mirusi? Tegu guodžia mintis, kad piliečiu būti privalu, o poetu – kaip Dievas duoda.

Tai kad ne! Pasirodo, Dievas visiems ir visko davė iš karto. Visuotinė literatūros ekspansija grindžiama beveik privaloma ar įgimta poetine pasaulio įžvalga, poetine realybės jautra, gebėjimu visose gyvenimo ir veiklos srityse vartoti literatūrines sąvokas, gaudyti pasaulio reiškinius metaforų spąstais. Atrodo, kad mūsų politikai tikrai mėgsta ir moka tai daryti. Ekonomistai, beje, – taip pat gabūs infliacijos ir visokiausių MGL ar MMA skaičių poetai. Lygybės ženklą tarp literatūros ir filosofijos parašė ir mūsų akį prie to ženklo pratino Nietzsche (Nyčė), Kierkegaard'as (Kierkiagardas), Heideggeris (Haidegeris), Camus (Kamius), Sartre'as (Satrtas)****. Derrida (Derida)***** lyg iliuzionistas tokį ženklą įterpė tarp literatūros ir kiekvieno teorija vadinamo teksto. Ko čia stebėtis, jeigu matematikas ar fizikas, filosofas ar sociologas iš literatūros jau susimūrija pamatus savoms pasaulio istorijoms.

Ne šiaip sau tai primenu. Mūsų dabarties literatūrai lemta gimti ir gyvuoti kaip kvaziliteratūros***** daliai. Aplinkui ją yra daug netikros, apsišaukėlės literatūros. Tikrosios literatūros lemtis dramatiška tuo, kad niekas negali atskirti, niekas negali nurodyti aiškių ribų, skiriančių tikra nuo netikra. Dėl tokio reliatyvumo galima pykti, galima juoktis ir net nesutikti, kad šitaip yra, bet tai – tik to paties reliatyvumo

* Antanas Mončys (1921–1993) – Lietuvos skulptorius modernistas; Justinas Mikutis (1922–1988) – laisvas menininkas, mąstytojas, kultūros kritikas, disidentas. (Red.)

** Gregory Moore, Nicholas Read – šiuolaikiniai Amerikos teorinės fizikos mokslininkai. (Red.)

*** Simuliakras – simuluotas, netikras, suvaidintas veiksmas ar veiklos rezultatas. Prancūzų filosofas Žanas Bodrilardas (Jean Baudrillard, 1929–2007 m.) knygoje *Simuliakrai ir simuliacija* simuliakru vadino tokią daiktą, reiškinio ar fenomeno būklę, kai tas daiktas veidrodžio principu nebeatspindi šalia vykstančio gyvenimo, o imasi vaizduoti ir rodyti tą, ko iš tiesų nėra. (Red.)

**** XIX a. pabaigos–XX a. antrosios pusės egzistencialistinės linkmės Vakarų filosofai-mąstytojai. (Red.)

***** Jacques Derrida (Žakas Derida, 1930–2004) – prancūzų filosofas, dekonstruktyvizmo koncepcijos autorius. (Red.)

***** Kvazi- (lot. *quasi* – beveik, tartum) – pirmoji sudurtinio žodžio dalis, reiškianti: tariamas, netikras, beveik. (Red.)

grimasos. Pastovumo, sakralių vertybių akivaizdoje kiekvieną ilgesį ar laukimą vadindami ateitimi, tikrąją literatūrą turėtume laikyti *metaliteratūros* pasiuntine, graikų pas mus pasiūsta teore (arba lietuvių legendine Jūrate) dieviškom akim, skubančia pasakyti tai, kas ne pagal jėgas byloti nei istorinei literatūrai (katekizmas, žodynams, Donelaičio *Metams*, Baranausko *Anykščių šileliui*, Maironio *Trakų piliai* ir t. t.), nei jau minėtai šių dienų kvazistruktūrai – tekstams laikraščiuose, interneto tinklapiuose, žurnaluose ir knygose. Pradėtiems vien per pinigus čia, Lietuvoje, nepasaulinio masto kūriniam, taigi pradėtiems gal vien per Dievo malonę, tačiau – svetur. Galėčiau sakyti ir taip: teturime marginalijų intertekstą – istoriškos ir politiškos, moraliniais imperatyvais ir tikėjimo tiesomis išgrynintos lietuvių literatūros ir šiandienės kvaziliteratūros paraštėse rašomą literatūrą.

Ar jau visi apibūdinimai? Kur tau! Kad ir kiek jų parašytum, tradiciškai jie pernelyg abstraktūs, per griežti, taigi juose per maža virtualybės, kad būtų tikrai šiuolaikiški. Visai neįmanomas atrodo esąs literatūros tikrumo, jos vidinės paslapties klausimas.

Atsiverti naują knygą, pasiklausai jos apologijos iš autoriaus ar kritiko lūpų ir regi, kaip sunku atsakyti tradicinės, kartais – labai primityvios literatūros „formulės“: vienas moka profesionaliai rašyti realistinius, kitas – psichologinius ar filosofinius, trečias – išpažintinius, ketvirtas – chaotiškus postmodernizmo tekstus. Ir rašo, ką išmokęs. Knygą po knygos. Lyg ir neblogai. Padėk Dieve šiandien rasti klasiką primenantiems kūriniam, kad ir tokiems kaip pasakojimas apie Liūdnojo Vaizdo riterį. Arba apie gyvenimą Altorių šešėly. Stebina, kad beveik kiekvienas norėtų visą literatūrą kaip savą regėti. O rezultatas paradoksalus: literatūrinė panorama dar niekad nebuvo tokia marga. Mažiau mirguliuoja nebent istorinė vertikalė. Joje aiškiai regiu, kaip mainosi dešimtmečiais vyravę prioritetai – autorių, kūrinių. Rašytojų kartos, ko gero, yra tokia pat duotybė kaip ir pinigais varoma knygų rinka. Kad ir ką sakytumė apie kartas, tačiau tai jos – vien savuoju buvimu – piešia ryškesnius ar blankesnius literatūrinių epistemų kontūrus. Vienaip literatūros misija, jos krantai, aukštumos ir barai atrodė *Pjūvio* ar *Granito* autoriams, kitaip – almanacho *Jaunieji* ar *PK* autoriams, vėl kitaip – *Sietyno* leidėjams, paskutinio dešimtmečio literatūrinių apžvalgų *Literatūroje ir mene* autoriams, Knygų žiurkei iš *7 meno dienų...* tai vis skirtingų epistemų pėdsakai lietuvių literatūroje, kuri, kaip ir kiekviena tautinė literatūra, per didžiąsias epistemas – realizmą, simbolizmą, modernizmą – suko XX amžiaus pabaigos link.

Kita vertus, generacijų manifestams, bendroms teorinėms įžvalgoms, atrodo, šiandien visai neliko vietos. (Ar dar prisimename „Svetimų“ atsišaukimą? Ar jis ką reiškė ir tebereiškia manifestantų skelbiamuose naujuose eilėraščiuose?) Neliko daugumos (gal – visų?) bendrybių, kuriomis be išlygų patikėtume, neliko literatūros teorijos, kurios nesuvoktume kaip tokios teorijos interpretacijos interpretavimo, neliko ir mūsų dienoms „pritaikyto“ *literatūros* apibrėžimo. Gyvename tiesos siekiamybės ir jos neįmanomybės, nesibaigiančios individualių interpretacijų polemikos sąlygomis. Yra Marcelijaus Martinaičio ar Sigitos Gedos poezija, yra Juozo Apučio ar Petro Dirgėlos proza, yra Juozo Erlicko *raštai*, yra Vytauto Kubiliaus ar Alberto Zalatoriaus interpretacijos įžvalgos... Sąrašas ilgas kaip Gutausko *karoliai**. Čia suklūstu: konkretus vardų ir kūrinių sąrašas šiandien yra iškalbingas tikrai tam, kas gali jį perskaityti pagal mūsų dienų reikalavimus, kas pats gali jį interpretuoti, kurdamas interpretacijos taisykles, t. y. suteikti vardams ir kūriniam prasmes, abejoti jomis, nuolat jas tikslinti literatūros tradicijų, jos metodologinių ir teorinių pozicijų, jos ritualų ir net institucijų kontekste.

Nenorėčiau perdėti, prašyčiau tik pagalvoti: ponios ir ponai, labai sunku (ar bent jau paradoksalu tradicijų akivaizdoje) skaityti, kaip ir pasakyti kitiems tai, ką pats perskaitei, kas tavąja mintimi buvo, dar

* Leonardo Gutausko romanas *Vilko dantų karoliai*, 3 t. Vilnius: Vaga, 1990 m., 1994 m., 1997 m.

sunkiau (paradoksaliau?) tai užrašyti. Tarkim, vis dėlto tai padaryta, ir kas toliau? Šiandienis literatūros kritikų tekstas yra tiktai faktas, liudijantis pastangas perskaityti knygą (deja, vis daugiau ir daugiau lieka nerecenzuotų, taigi viešai – raštu – neaktualizuotų kūrinių). Perskaityti, aiškintis tai, kas autoriaus nutylėta arba neįprastu būdu, gal jo paties nelauktu, pasakyta, užrašyti ir vėl perskaityti, – šito, matyt, labai reikia mūsų literatūrai, antraip autoriai (ne vien romanistai) nerašytų knygų, kuriose komentuoja, interpretuoja, vertina rašomą tekstą. Kritikos veikalai jau nieko neapibendrina, jų skaitymas toks pat individualus ir binariškas*, toks pat metaforiškas ar metonimiškas kaip ir kritikos veikaluose aptariamas tekstas. Kūrimo slėpiniai skamba *aidų* kameroje: ataidi ir nuaidi, pasirodo kaip individualizuoti sąlygiškos prasmės nešėjai. Kalbėti apie besąlygišką konfliktą dėl absoliučių vertybių, kuris buvo ar/ir galėtų būti Sofoklio *Karaliaus Oidipo* (ar kitos klasikinės tragedijos) pamatas, nelabai drąsu.

Sakysime, tai labai skaido mūsų literatūrą. Ji virsta fragmentais, elementais, atomais, žodžiais, raidėmis, teksto „pauzėmis“, tačiau netampa struktūra, forma ir pan. Nebent ji – pats „elementų“ sambūvis. Visuotinių teorijų, metodologinių įžvalgų, didžiųjų pasakojimų krizė veda chaoso link. Kaip? Kaip egzistuoja, tarkim, chaosmosas? Ar aidų kameroje tikrai nėra jokios tvarkos? Netgi menamos? Jokio besąlygiškumo? Jokio šventumo? Neįmanoma tikrai nėra anapus vaizduotę apjuosiančios sienos-ekrano? Kaip išverti tarp simuliakrų, t. y. netikrybių, kaip išverti tarp mirštančių ir mirusių minčių, negyvų daiktų, žmonių vaizdinių-citātų, tarp siaubą tebekeliančių ir niekad nepatenkinamų poreikių, tarp idealų ir jų realizavimo ribų?

Kai kas niekad nesusitaikys su tokia matomos netvarkos tendencija, su barokiškai prašmatnia jos kauke. Nesusitaikydamas turės paklusti. Ne teorijų padangėje. Teorijos yra santykinai savarankiškos, jos gali save ginti ir apsiginti. Tačiau jos gyvos tik per literatūros kūrinių *rašymą* ir *skaitymą*. Tokiame kontekste viskas šiandien yra rašymas ir skaitymas. Ir dar niekad rašymas tiek mažai nereiškė. Sakydamas, kad negali nerašyti, dar nieko nepasakai apie savo vietą literatūroje. Rašymą vadindamas gyvenimo būdu, gali tapti grafomanu ir šiandienėje kvaziliteratūroje rasti ganėtinai šiltą vietelę. Galima sakyti, kad tokios vietos ten yra tiek, kiek jos ieškoma ir pageidaujama. Kas nori, tas ir rašo, dar niekad turbūt grafomanijai nebuvo tokių puikių, tariamų, taigi – lengvų sąlygų plėstis ir gyvuoti. Dar niekad masinė literatūra nebuvo taip toleruojama: kaip sakyta, *mass media* padarė viską, kad niekas nesusigaudytų, kur prasideda ir kur baigiasi erzacinė** kultūra, erzacinis menas, taigi ir erzacinė literatūra. Arba atvirkščiai: niekas nesusigaudo, kur prasideda tikroji literatūra išsaugojusi bent kruopelę savojo absoliutumo. Tas pat, kaip ištarsi. Tai rodo, kad tik sąlygiškai galima kalbėti apie literatūros uždarumą, izoliavimąsi nuo pasaulio. Galima sakyti atvirkščiai: visuomenė, jos nariai – labai aktyvūs literatūros mimikrijos*** dalyviai. Senovės graikai mėgino teatru versti savo gyvenimo kosmosą. Gal tebesam panašūs į juos savo pastangomis susikurti pasaulį kaip literatūrinių ištarmių sceną?

Pinigai, apie kuriuos jau buvo užsiminta, tokiu atveju vėl labai svarbūs: negali nematyti, kaip už juos ne tik scena pastatoma, bet ir aktoriai pasamdomi, ir režisierius paskiriamas. Genealoginis literatūros medis yra kultūros kosmoso šaknys ir šakos.

Arba: kultūros kosmologinis ratas; daugybė visokių ratų it kopūstas jie susisuka į literatūros lapų gūžę; gali bandyti tokią gūžę išvynioti, išlyginti jos lapus ir susiūti juos į senovinę knygą, tačiau svarbiausi klausimai lieka klausimai dėl literatūros ir neliteratūros perskyros. Prisiminę Immanuelį Kantą (Immanuelį

* Binariškas – dvinaris, dvilypis. (Red.)

** Erzacas – prastesnis geresnio daikto pakaitalas, surogatas. (Red.)

*** Mimikrija – tai specialus prisitaikymo būdas, kai organizmas (pvz., augalas ar gyvūnas) (mėgdžiotojas) supanašėja su kitu. Mimikrija padeda gyvūnams apsisaugoti nuo plėšrūnų arba plėšrūnams suklaidinti grobį. (Red.)

Kantą), galėtume prisiminti ir jo terminą: *transcendentalinė perskyra*. Šis terminas gal primintų ir Ludwigo Wittgensteino (Liudviko Vitgenšteino) sakinį ar piešinį apie stebinčią akį, kuri pati *negali persikelti*, atsidurti savojo regėjimo lauke... Užmerkta akis, negyva akis, deja, nemato jokio lauko.

Tad tikrai nematau reikalo specialiai ką nors aktualizuoti. Kultūros (arba kūrybos) kontekste literatūra savaime yra pati savimi, literatūros teorija ar kritika nedaug ką tegali apie ją pasakyti, juo labiau – ją paveikti. Tarčiau, jog šiandien ji savaime yra paradoksaliai polilogizuota, labai „aktualizuota“. Istorijos atžvilgiu. Politikos ir etikos atžvilgiu. Jinai pati save aktualizuoja ir tuo, jog kvaziliteratūra pasireiškia kaip literatūra. Gal tai vadintina intertekstų dialogu: laikini, mažieji pasakojimai grįžta į didžiąją –sakraliąją erdvę? Panašu. Literatūriniai žurnalai simbolizuoja ne tiek šitą erdvę, kiek santykį su ja. Jie skirti tokiam grįžtančiųjų dialogui. Ką daugiau jie galėtų daryti?

Vienas iš dialogo būdų: kalbėtis apie savaiminę besimainančios literatūros legitimaciją, t. y. daugiau galvoti apie literatūros filosofiją, klausti, kaip toji literatūrinė ekspansija, savo šaknimis tebesimaitinanti iš tokių šventų šaltinių kaip tiesa, gėris, grožis, nors ir modifikuojama postmodernizmo epochos, nors platinama per *mass media*, nors ir verčiama į literatūros erzacą bei pinigus, vis dėlto gali išlikti (ir išlieka) *tradicine* literatūra? Be abejo, tokia literatūra, kuri yra ne tiek lietuvių tautos ar Lietuvos, ne tiek Europos ar pasaulio literatūra, ne tiek generacijos ar grupės draugų lūkesčius atitinkanti literatūra, kiek *kolegos X* (arba Y, Z etc.) tekstai, *jo* knygos, *jo* literatūra. Trumpumo ir paslaptinumo dėlei vadinčiau ją *X literatūra* (perfrazuoju slėpinį TV serialo *X failai* pavadinimą). *Individualus* epas, *realistinis* romantizmas, *magiškas* realizmas, *klasikinis* modernizmas, *filosofinis* euroseleris ir panašios loginės ar literatūrinės nesąmonės pretenduoja pristatyti tokios literatūros pavyzdžių.

Neliteratūros literatūra?

Vis dėlto įstabu: panašu į gyvybės išlikimą Osvencimo ar Dachau krosnyse. Mitinio Fenikso realybė.

Tam, kas vadintina *X literatūra*, šiandien, kaip ir visais literatūros laikais, reikia talento (igimto), meistriškumo arba profesionalumo (išsiugdyto), pagaliau – *X santykio* (asmeniško, iškentėto, įsivaizduoto, ieškoto etc.). Realybės ir *X literatūros* inversija, jų suartėjimo riba ir susikeitimo taisyklė nenustatyta. Kas yra *realybė*, kas yra *X literatūra*? Anksčiau tai buvo gana aiškus dalykas. Mimetinė estetika buvo dėmesinga tikrovės refleksijoms, žmogaus ir kosmoso panašumui, analogijai, modeliui. Bent pasiklovė tuo, jog kažkas (ir drauge – kiekvienas) pakankamai nutuokia, kas yra toji realybė. Šiandien, kai tokio aiškumo ir įsitikinimo neliko, tebeieškoma kelio realybės link (pripažįstant ieškojimo baigtinių rezultatų negalimybę). Suartėjo, susiliejo kūrinijos: estetinė sujungė doksinę ir teorinę. Susikurti savąją (individualią) *beveik* realybę, egzistuojančią *X literatūros* tekste, kaip sakralią *erčią*, kur tėra universalių vertybių aidas (jų sąšauka, sąlytis, ryšys, atšvaitas, židinyš etc.). *X literatūros* reikšmė – tai tokios erčios būtinybė. (Žodį „erčia“ skolinuosi iš Apučio novelės, tačiau toks žodis buvo gyvas ir manojoje tėviškėje.) Be abejo, toji *erčia* tėra *vertybinė realybė*, kurios link juda žodžiai ir vaizdiniai, tačiau būtent toje erčioje – atviroje mano laukimo vietoje, toje erčioje – laisvo manojos vaizdinio aikštėje, toje erčioje – visiškai individualios mano žiūros akivaizdoje slypi šiuolaikinės literatūros išskirtinumas. Jos tikrumas. Labai nesėkmingas, labai tragikomiškas, labai modernus ir archajiškas (kaip Donelaičio *Metų pėdsakas*) rašymas apie save visiems.

Mėnraščiui *Metai* turėtų rūpėti kuo daugiau kūrinių toje erčioje atrasti ir išspausdinti.

1998

Vytautas Martinkus, *Literatūra ir paraliteratūra*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 12–21.